

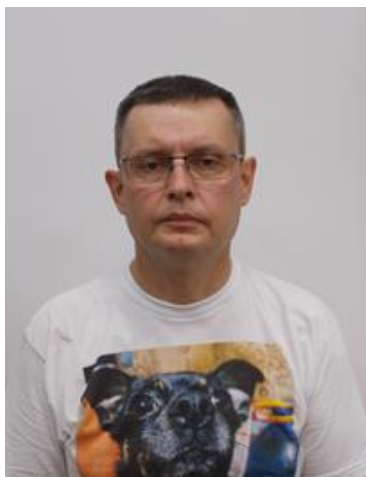
СИЛАБУС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «ВЗАЄМОДІЯ ДЕРЖАВИ І СУСПІЛЬСТВА»

Ступінь освіти	Бакалавр
Спеціальність	281 Публічне управління та адміністрування
Освітня програма	281 Публічне управління та адміністрування
Тривалість викладання	1 чверть
Кількість кредитів	3 кредити ЄКТС (90 годин)
Заняття:	1-й семестр
лекції:	1 година на тиждень
практичні:	1 години на тиждень
Мова викладання	українська

Сторінка курсу в СДО НТУ «ДП»:

Кафедра, що викладає: Державного управління і місцевого самоврядування (ДУМС)

Викладач:

Шпекторенко Ігор Валентинович

д. держ. упр., професор, професор кафедри

Персональна сторінка:

<https://palsg.nmu.org.ua/ua/kafedra/teachers/Shpektorenko/Shpektorenko.php>

E-mail: Shpektorenko.I.V@nmu.one; igor3101@ukr.net

1. Анотація до курсу

Навчальна дисципліна є теоретико-практичною основою сукупності знань та вмінь, що забезпечують базову підготовку фахівців з публічного управління та адміністрування і входить до циклу гуманітарної та соціально-економічної підготовки бакалаврів за спеціальністю «Публічне управління та адміністрування».

Під час вивчення цієї дисципліни Ви ознайомитеся із теоретичними засадами формування правової держави, демократичного управління та самоуправління, громадянського суспільства, форм громадської участі у публічному управлінні та форм співпраці політичних партій, громадськості. Ці знання будуть поєднані з теорією політичної системи, знаннями функції політичних інститутів, що дозволить вам використовувати у практичній діяльності закономірності політичного управління, усвідомлювати це на прикладах сучасних підходів та прикладів з політичної сфери становленням та розвитком політичних інститутів з позиції управлінської парадигми. Практична робота спрямована на можливостях аналізу та розвитку політичних інститутів та інститутів громадянського суспільства в Україні.

2. Мета та завдання курсу

Мета дисципліни «Взаємодія держави і суспільства» – формування у здобувачів вищої освіти комплексу спеціальних знань теорії та практики організації, функціонування підсистеми міжсекторального взаємодії (і інструментів комунікації) в системі публічного управління та адміністрування, набуття вмінь і навичок їх застосування в управлінні суб'єктами публічної сфери, у т. ч. щодо забезпечення належного рівня відкритості й прозорості в діяльності політичних інститутів, органів та інститутів публічного управління (публічної служби), проведення комунікативних заходів та діалогових форм взаємодії органів публічної влади й громадськості.

Завдання курсу:

- розглянути основи політики та ролі у ньому громадянського суспільства, інші чинники (фактори) та умови формування політики та політичного управління в суспільстві;
- навчитись застосовувати інструменти взаємодії політики та політичного управління залежно від умов соціального середовища; вміти спрямовувати політичні інститути, інститути громадянського суспільства та політичні процеси на формування сучасного демократичного суспільства;
- навчити коректно застосовувати термінологію у сфері політики, політичного та публічного управління, громадянського суспільства, наук про суспільство;
- навчити застосовувати результати емпіричних досліджень в політичну, управлінську практику та в роботу з людьми;
- навчити критично аналізувати змістовне наповнення роботи соціальних та політичних інститутів, інститутів громадянського суспільства з метою уникнення соціальних катаклізмів.

3. Результати навчання

Продемонструвати вміння використовувати базові знання з історичних, культурних, політичних, соціальних, економічних засад розвитку суспільства для формування здатності реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні, а також продемонструвати здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій взаємодії держави та суспільства.

Продемонструвати вміння організовувати та брати участь у волонтерських/культурно-освітніх/спортивних проектах, спрямованих на формування здорового способу життя / активної громадянської позиції; продемонструвати вміння виявляти, ставити та вирішувати проблеми, навички міжособистісної взаємодії, вміння працювати в команді; продемонструвати здатність до соціальної взаємодії, до співробітництва й розв'язання конфліктів, а також здатність забезпечувати дотримання нормативно-правових та морально-етичних норм поведінки.

Уміти налагодити комунікацію між громадянами та органами державної влади і місцевого самоврядування.

4. Структура курсу

Тема 1. Місце і сутність публічної влади в управлінні суспільством (0-20 балів).

- 1.1. Громадянське суспільство
- 1.2. Поняття і особливості публічної влади українського суспільства
- 1.3. Механізм реалізації політичної влади в місцевій політиці
- 1.4. Взаємодія органів публічної влади з об'єднаннями громадян

Практичне заняття: Місце і сутність публічної влади в управлінні суспільством (0-5 балів).

Тема 2. Форми участі політичних партій, громадськості у державному управлінні та місцевому самоврядуванні (0-20 балів).

- 2.1. Форми громадської участі у публічному управлінні
- 2.2. Форми співпраці політичних партій, громадськості та влади

Практичне заняття: Форми участі політичних партій, громадськості у державному управлінні та місцевому самоврядуванні (0-5 балів).

Тема 3. Напрями удосконалення взаємодії суспільства з органами публічної влади (0-20 балів).

- 3.1. Напрями покращення динаміки взаємодії органів публічного управління та громадянського суспільства в Україні
- 3.2. Дослідження причин, передумов та форм співпраці органів публічної влади та громадського сектору в Україні
- 3.3. Напрями подолання причин гальмування розвитку соціального партнерства в Україні

Практичне заняття: Напрями удосконалення взаємодії суспільства з органами публічної влади (0-5 балів).

Практичне заняття тем 1-3. Форми участі політичних інститутів в політичному процесі. Практичні основи міжсекторального партнерства: закордонний досвід (0-5 балів).

Індивідуальне практичне завдання

Презентація індивідуального практичного підсумкового завдання з розроблення концепції регіональної/місцевої програми «Підготовка проекту розвитку форм взаємодії органу публічного управління з інституціями громадянського суспільства». Форма проведення: розроблення, презентація та захист (відповіді на запитання, дискусія, захист індивідуального завдання перед аудиторією (бажано використовувати MS PowerPoint) (0-20 балів).

Зміст індивідуального завдання:

На прикладі окремої території (ОТГ, району, області) чи муніципального утворення (село, селище, місто), пов'язаного з життям у конкретній територіальній громаді та / або професійною діяльністю, або на прикладі окремої галузі (сфери діяльності), в якій працює здобувач (охорона здоров'я, освіта, соціальний захист населення, культура, охорона навколишнього середовища, безпека життєдіяльності, житлово-комунальне господарство, агропромисловість, туризм, транспорт та промисловість та ін.) розробити концепцію проекту на задану тему, результатом реалізації якого буде соціальний ефект для певної громади / території / галузі.

Для представлення результатів виконання завдання необхідно заповнити відповідний шаблон, який розміщено у застосунку Teams MS Office та на дистанційній платформі Moodle.

Під час презентації і захисту результатів виконання індивідуальних завдань у межах практичних занять передбачено процедуру peer-assessment (оцінювання з боку інших здобувачів освіти).

5. Технічне обладнання та/або програмне забезпечення

Комп'ютерне та мультимедійне обладнання.

Активованій корпоративний акаунт НТУ «ДП» (student.i.p@nmu.one).

Microsoft Office 365. Застосунки Microsoft Office: Teams, Forms, Whiteboard, OneNote.

Платформа дистанційного навчання НТУ «ДП» Moodle.

Підключення до Internet.

6. Система оцінювання та вимоги

6.1. Навчальні досягнення здобувачів вищої освіти за результатами вивчення курсу оцінюватимуться за шкалою, що наведена нижче:

Рейтингова шкала	Інституційна шкала
90 – 100	відмінно
74-89	добре
60-73	задовільно
0-59	незадовільно

Загальні критерії досягнення результатів навчання відповідають описам 6-го кваліфікаційного рівня НРК.

6.2. Здобувачі вищої освіти можуть отримати **підсумкову оцінку** з навчальної дисципліни **на підставі поточного оцінювання знань** за умови, якщо набрана кількість балів з поточного усних опитувань та участі у дискусіях під час лекцій, виконання проміжних практичних завдань і захисту підсумкової індивідуальної практичної роботи складатиме не менше 60 балів. Максимально за поточною успішністю здобувач вищої освіти може набрати 100 балів.

Теоретична частина оцінюється за результатами виконання *контрольних завдань за кожною темою* під час інтерактивних лекцій. Загалом за теоретичну частину отримується **максимум 60 балів** (3*20 балів).

Практична частина оцінюється за результатами виконання *проміжних практичних завдань* і виконання під час самостійної роботи, публічної презентації та захисту під час практичного заняття *індивідуального підсумкового практичного завдання*. При несвоєчасному здаванні практичних та індивідуального завдань оцінка знижується вдвічі.

За участь у 4 практичних заняттях (виконання і презентація результатів проміжних практичних завдань) здобувач може отримати **20 балів** (4*5 балів). За виконання індивідуального практичного завдання здобувач отримує **максимум 10 балів**, за презентацію та захист індивідуального практичного завдання – **максимум 10 балів**. У сумі за практичну частину курсу при поточному оцінюванні отримується **максимум 40 балів**.

Отримані бали за теоретичну частину та практичні завдання додаються і є підсумковою оцінкою за вивчення навчальної дисципліни. Максимально за поточною успішністю здобувач вищої освіти може набрати 100 балів.

Розподіл максимальної кількості балів за складовими поточного контролю:

Теоретична частина	Практична частина	Разом
60	40	100

6.3. Критерії оцінювання підсумкової роботи. У випадку якщо здобувач вищої освіти за поточною успішністю отримав менше 60 балів та/або прагне поліпшити оцінку проводиться **підсумкове оцінювання (залік)** під час сесії. Якщо здобувач не здав у письмовій формі виконаного індивідуального підсумкового завдання, він отримує незадовільну підсумкову оцінку з дисципліни.

Залік проводиться у вигляді комплексної контрольної роботи, яка включає запитання з теоретичної та практичної частини курсу. Білет складається з **60 тестових завдань** із чотирма варіантами відповідей, одна правильна відповідь оцінюється в 1 бал (**разом 60 балів**) та **10 тестових завдань** з практичної частини, кожне з запитань оцінюється максимум у 4 бали (**разом 40 балів**), причому:

- 4 бали – відповідність еталону;
- 3 бали – відповідність еталону з незначними помилками;
- 2 бали – часткова відповідність еталону, питання повністю не розкрито;
- 1 бал – невідповідність еталону, але відповідність темі запитання;
- 0 балів – відповідь не наведена або не відноситься до теми запитання.

Отримані бали за відкриті та закриті тести додаються і є підсумковою оцінкою за вивчення навчальної дисципліни. Максимально за підсумковою роботою здобувач вищої освіти може набрати 100 балів.

7. Політика курсу

7.1. Політика щодо академічної доброчесності. Академічна доброчесність здобувачів вищої освіти є важливою умовою для опанування результатами навчання за дисципліною і отримання задовільної оцінки з поточного та підсумкового контролів. Академічна доброчесність базується на засудженні практик списування (виконання письмових робіт із залученням зовнішніх джерел інформації, крім дозволених для використання), плагіату (відтворення опублікованих текстів інших авторів без зазначення авторства), фабрикації (вигадування даних чи фактів) що можуть використовуватися в освітньому процесі. Політика щодо академічної доброчесності регламентується положенням «Положення про систему запобігання та виявлення плагіату у Національному технічному університеті «Дніпровська політехніка»:

http://www.nmu.org.ua/ua/content/activity/us_documents/System_of_prevention_and_detection_of_plagiarism.pdf.

У разі порушення здобувачем вищої освіти академічної доброчесності (списування, плагіат, фабрикація), робота оцінюється незадовільно та має бути виконана повторно. При цьому викладач залишає за собою право змінити тему завдання.

7.2. Комунікативна політика.

Здобувачі вищої освіти повинні мати активовану університетську пошту.

Обов'язком здобувача вищої освіти є перевірка один раз на тиждень (щонеділі) поштової скриньки на Office365 та відвідування групи дисципліни у Microsoft Teams.

Рекомендуємо створити профілі та підписатися на сторінку кафедри державного управління і місцевого самоврядування у Facebook: <https://www.facebook.com/kafedra.publicmanagement/>.

Протягом тижнів самостійної роботи обов'язком здобувача вищої освіти є робота у рамках дисципліни дистанційно у застосунку Microsoft Teams та на корпоративній платформі Moodle (www.do.nmu.org.ua).

Усі письмові запитання до викладача стосовно дисципліни мають надсилатися на університетську електронну пошту або до групи у Microsoft Teams.

7.3. Політика щодо перескладання.

Роботи, які здаються із порушенням термінів без поважних причин оцінюються на нижчу оцінку. Перескладання відбувається із дозволу деканату за наявності поважних причин (наприклад, лікарняний).

7.4. Відвідування занять.

З 24.02.2022 реалізація освітньої діяльності відбувається в умовах правового режиму воєнного стану. Наявна низка небезпек: повітряні тривоги, ризики припинення енергозабезпечення, мобільного та Інтернет-зв'язку. Згідно з наказами по університету у 2024-2025 навчальному році освітня діяльність здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти всіх форм навчання здійснюється з використанням дистанційних технологій через синхронні та асинхронні комунікації.

Відвідування онлайн лекцій та практичних занять реалізується через приєднання до «наради» в «команді» Microsoft Teams. Під час повітряної тривоги заняття перериваються і продовжуються лише за умов перебування учасників освітнього процесу у захищених приміщеннях. Викладачем (за технічної та безпекової можливості) здійснюється запис заняття для підтримки асинхронного формату навчання.

У випадках відсутності енергозабезпечення, мобільного та Інтернет-зв'язку викладачем забезпечується асинхронний формат навчання та комунікація зі здобувачами за допомогою каналів зв'язку, що функціонують.

Про причини неможливості взяти участь в онлайн заняттях, ускладненні доступу до матеріалів на дистанційних платформах НТУ «ДП» тощо здобувач вищої освіти має повідомити викладача в особистих повідомленнях чатів Microsoft Teams, або листом на корпоративну е-пошту НТУ «ДП», або через старосту чи представника адміністрації інституту.

7.5. Політика щодо оскарження оцінювання. Якщо здобувач вищої освіти не згоден з оцінюванням його знань він може оскаржити виставлену викладачем оцінку у встановленому порядку.

7.6. Зарахування результатів навчання, які отримані у неформальній освіті. Здійснюється відповідно до «Положення про визнання в Національному технічному університеті «Дніпровська політехніка» результатів навчання, набутих у неформальній та/або інформальній освіті» <http://surl.li/zopmhq>.

7.7. Участь в анкетуванні. Наприкінці вивчення курсу та перед початком сесії здобувачам вищої освіти буде запропоновано анонімно заповнити електронні анкети (Microsoft Forms Office 365), які буде розіслано на ваші університетські поштові скриньки. Заповнення анкет є важливою складовою вашої навчальної активності, що дозволить оцінити дієвість застосованих методів викладання та врахувати ваші пропозиції стосовно покращення змісту навчальної дисципліни.

8. Рекомендовані джерела інформації

Основні

1. Ахмеров О. О. Теоретичні аспекти децентралізації влади як дієвого механізму демократизації політичної системи: проблемні питання та шляхи їх вирішення. Політичне життя. 2019. № 3. С. 5-10. DOI [10.31558/2519-2949.2019.3.1](https://doi.org/10.31558/2519-2949.2019.3.1)
2. Ващенко А. С. Моделі взаємодії громадянського та політичного суспільства: теоретико-концептуальний аспект. Політичне життя. 2019. № 4. С. 4-9. DOI: <https://doi.org/10.31558/2519-2949.2019.4.1>
3. Воробйов В. А. Політичне представництво із соціального хаосу: партії між олігархією та самоорганізацією. Актуальні проблеми філософії та соціології. 2021. № 33. С. 88-92. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/items/b15a91a1-079e-4e63-a6c4-64a9215fce68>

4. Герасимів Б. Моделі громадянського суспільства: проблема взаємовідносин людини та держави. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Юридичні науки. 2017. Вип. 4. № 861(13). URL: <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2018/may/12710/16.pdf> с. 97-104.
5. Герасимів Т. Правова модель партнерства судової влади та інститутів громадянського суспільства. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: «Юридичні науки». 2020. Т. 7. № 2. С. 48-55. URL: <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2020/sep/22117/9.pdf>
6. Гошовська В. А. Політичне лідерство українського парламентаризму в сучасному геополітичному вимірі. Вісник Львівського університету. Серія філос.-політолог. студії. 2023. Вип. 50. С. 142-149. DOI <https://doi.org/10.30970/PPS.2023.50.19>
7. Домбровський О. І., Багірянц Д. П. Участь громадськості у здійсненні публічного адміністрування на місцевому рівні: поняття та механізми забезпечення. Юридичний науковий електронний журнал. 2023. № 2. С. 610-613. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-2/145>
8. Карпак О. Громадянське суспільство в сучасній Україні (політико-правовий аспект). Вісник Львівського університету. Серія філософо-політологічні студії. 2017. Вип. 14. С. 126-133. URL: http://fps-visnyk.lnu.lviv.ua/archive/14_2017/20.pdf
9. Коврига О. С. Взаємодія органів державної влади з громадськістю в системі державного управління України. Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Державне управління. 2020. Том 31 (70) № 2. С. 109-114. DOI <https://doi.org/10.32838/2663-6468/2020.2/18>
10. Лебідь А. Є, Назаров М. С. Інструменти громадської участі в Україні : навчально-методичний посібник. Суми: Вид-во СумДУ, 2020. 73 с. URL: https://ppst.sumdu.edu.ua/images/pdf/Posibnik_instrumenty.pdf
11. Рейтерович І. В., Парфенюк Т. В. Концептуальні підходи дослідження місця та ролі груп інтересів у виробленні публічної політики. Інвестиції: практика та досвід. 2021. № 18. С. 92-98. DOI: [10.32702/2306-6814.2021.18.92](https://doi.org/10.32702/2306-6814.2021.18.92)
12. Рубан Д. Муніципальні відкриті громадські простори (хаби) як інноваційні інструменти розвитку місцевої демократії (на прикладі міста Києва). Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Державне управління. 2022. № 1(15). С. 33-36. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILEA=&2_S21STR=Duur_2022_9_18
13. Федорищак Х., Мосора Л. Місце та роль засобів масової інформації у сфері публічної політики. Наукові праці Міжрегіональної академії управління персоналом. Політичні науки та публічне управління. 2022. Вип. 1(61). С. 86-91. DOI: [https://doi.org/10.32689/2523-4625-2022-1\(61\)-13](https://doi.org/10.32689/2523-4625-2022-1(61)-13)
14. Ханстантинов В. О. Політичні інститути і процеси : курс лекцій. Миколаїв: МНАУ, 2017. 144 с. URL: https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/2486/1/Politychni_instytuty_i_protsezy.pdf
15. Чальцева О. М. Роль громадянського суспільства у проєктуванні публічної політики в Україні. Вісник ДонНУ імені Василя Стуса. Сер.: Політичні науки. 2020. С. 102-107. URL: <https://jvestnik-politology.donnu.edu.ua/article/view/9410>
16. Якубовський Я. С. Теоретичні підходи до формування трансформаційної моделі громадянського суспільства в державі. Вісник ХНТУ. 2023. № 3(86). С. 184-188. DOI: <https://doi.org/10.35546/kntu2078-4481.2023.3.25>

Нормативні документи

1. Загальні правила етичної поведінки державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування. Наказ Національного агентства України з питань державної

- служби від 5 серпня 2016 р. № 158. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1203-16> (дата звернення: 20.11.2022).
2. Закон України «Про звернення громадян» від 2 жовтня 1996 р. № 393/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/393/96-вр#Text> (дата звернення: 23.11.2022).
 3. Конституція України. Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 черв. 1996 р. Відом. Верховної Ради України (ВВР). 1996. № 30.
 4. Про громадські об'єднання : закон України від 22 березня 2012 р. № 4572-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4572-17>
 5. Про державну службу : закон України від 10 грудня 2015 р. № 889-VIII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/889-19/page>
 6. Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності : закон України від 11 вересня 2003 р. № 1160-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1160-15#Text>
 7. Про затвердження Порядку ведення Реєстру громадських об'єднань : постанова Кабінету Міністрів України від 19 грудня 2012 р. № 1212. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1212-2012-%D0%BF>
 8. Про місцеве самоврядування в Україні : закон України від 21 травня 1997 р. № 280/97-ВР. ВВРУ. 1997. № 24. Ст. 170. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80>
 9. Про органи самоорганізації населення : закон України від 11 липня 2001 р. № 2625-III. ВВРУ. 2001. Ст. 254. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2625-14>
 10. Про політичні партії в Україні : закон України від 5 квітня 2001 р. № 2365-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2365-14#Text>

Додаткові

1. Громадянське суспільство України: цифри і факти (13.04.2023). URL: <https://www.prostir.ua/?news=hromadyanske-suspilstvo-ukrajiny-tsyfry-i-fakty> (дата звернення: 10.11.2023).
2. Громадянське суспільство України: цифри і факти. Громадські організації та волонтери розділяють перші сходинок соціальних інституцій, яким українці довіряють найбільше (13.04.2018). URL: <https://euprostir.org.ua/stories/133521> (дата звернення: 30.03.2024)
3. Лясота А. Є. Проблема політичної нестабільності: стратегії підвищення інституційної спроможності перехідних систем на прикладі України. Політикус. Наук. журнал. 2019. № 1. С. 52-57. DOI <https://doi.org/10.24195/2414-9616-2019-1-52-57>
4. Оцінка громадянами ситуації в країні та дій влади, довіра до соціальних інститутів (лютий-березень 2023 р.). Разумков центр. URL: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/otsinka-gromadianamy-sytuatsii-v-kraini-ta-dii-vlady-dovira-do-sotsialnykh-instytutiv-liutyi-berezen-2023r> (дата звернення: 2.10.2023).
5. Поліщук І. О. Модернізація політичної системи як засіб демократизації політичного режиму в Україні. Політичне життя. 2018. № 1. С. 81-84. DOI: <https://doi.org/10.31558/2519-2949.2018.1>
6. Sadri Mohamad, Aristidou Angela, and Ravasi Davide. Cross-Sector Partnership Research at Theoretical Interstices: Integrating and Advancing Theory across Phases. Journal of Management Studies. 0:0 Month 2024. First published: 01 February 2024. С. 1-34. <https://doi.org/10.1111/joms.1304>

Інформаційні ресурси

1. 1. Верховна Рада України. URL: <https://www.rada.gov.ua/>

2. Президент України. Офіційний веб-портал. URL: <https://www.president.gov.ua/>
3. Кабінет Міністрів України. Офіційний веб-портал. URL: <https://www.kmu.gov.ua/>
4. Національне агентство України з питань державної служби. Офіційний веб-портал. URL: <https://nads.gov.ua/>
5. Портал управління знаннями. Освітня платформа у сфері професійного навчання державних службовців, голів місцевих державних адміністрацій, їх перших заступників та заступників, посадових осіб місцевого самоврядування. URL: <https://pdp.nacs.gov.ua/>
6. Центр адаптації державної служби до стандартів Європейського Союзу. Офіційний веб-портал. URL: <http://www.center.gov.ua/pro-tsentr/proekti/sigma>
7. Наукова бібліотека ім. М. Максимовича Київського національного університету ім. Тараса Шевченка: www.library.univ.kiev.ua
8. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. URL: www.nbu.gov.ua
9. Національна історична бібліотека України. URL: <https://nibu.kyiv.ua/>
10. Наукова бібліотека Національного університету «Києво-Могилянська академія»: <http://www.ukrna.kiev.ua/ukmalib>
11. Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського: <http://www.nbu.gov.ua/>